

Obr. 5 Mezolitická osada s lehkými oválnými chatami z rostlinného materiálu, na základě výzkumu v Tannstocku (1928-30) rekonstruovaná v roce 1938 v přírodním parku Mettnau u Kostnice v Německu. ■

Historie a současné otázky rekonstrukce paleolitických obydlí

Karel Sklenář

Nedílnou součástí obrazu života v jednotlivých pravěkých dobách jsou představy o sídlení a bydlení tehdejších lidí. Ty v dnešní době vycházejí z poměrně komplexních podkladů, které tvoří poznatky z archeologických výzkumů, z případných dobových zobrazení obytných staveb, ze srovnávacího etnologického studia sídlištních a obytných forem a v neposlední řadě i z odborně řízených experimentálních staveb, ověřujících a korigujících teoretické představy. V počátcích archeologie však prakticky žádné vlastní oborové poznatky neexistovaly, o experimentu se dlouhá desetiletí vůbec mluvit nedalo a k dispozici byly tedy jen skrovné informace o bydlení „primitivních kmenů“, o starých formách a technikách lidové architektury v Evropě a teoretické úvahy. Zvláště výrazný byl nedostatek věcného poznání o paleolitu a mezolitu - o prvotní, předzemědělské fázi vývoje lidstva a jeho kultury; o to obtížnější bylo vytváření modelů existence a fungování lovecko-sběračské společnosti, jejíž srovnatelné protějšky v současném světě byly teprve postupně odkrývány objevnými cestami a popisy mimoevropských kultur „divochů“.

Tím není řečeno, že by problém počátků lidského obydlí nebudil odedávna zájem. Dnes převládá mínění, že nejstarší představy o této otázce spojovaly počátky sídlení s jeskyněmi; ve skutečnosti ale tento názor získal převahu až ve druhé třetině 19. století v souvislosti s rozvojem obliby kopání v jeskyních (Anglie, Francie, pak Německo) a s rozpoznáním paleolitu jako samostatné epochy pravěku, po němž následoval rozmach jeho zkoumání. Ani tehdy ale nebylo postavení jeskyně pokládáno odborníky za výlučné.

Vraťme se však do doby, která teprve formulovala první závěry, dávno před vznikem archeologie. Mytologické obrazy podobné rajskému životu Adama a Evy ponecháme stranou, třebaže vliv biblického „modelu“ měl na evropské myšlení v tomto směru určující význam vlastně až do 18. století. Konkrétnější představy o životě nejstarších předků vytvořili Římané, a už tehdy lze u autorů nesvázaných tradičními mytologickými představami pozorovat dvojí pohled na tuto otázku, udržující se pak až do novověku. Básník Titus Lucretius Carus (1. stol. př. Kr.) poněkud romanticky a zároveň jako záměrný protiklad k současné civilizaci předpokládal ve své slavné básnické skladbě „O přírodě“, že první lidé „... sídlili v dutinách skal a v hájích a hvozdech / a doprostřed houští své špinavé skrývali údy, / nuceni vání větru a deště se chránit.“ Tady někde jsou kořeny koncepce primitivity a neschopnosti „pralidí“, kterou překonalo teprve 20. století.

Naproti tomu jeho mladší současník a autor jediného antického spisu o architektuře, význačný stavitel Marcus Vitruvius Pollio, který vycházel z řady starších (hlavně řeckých) spisů, bral poprvé v úvahu skutečné možnosti nejstarších lidí: když objevili oheň, začali se shromažďovat ve větší celky, a tehdy „*počali někteří ... zřizovati si přístřeší z chvojí, jiní vyhlubovali si pod horami sluje, někteří napodobovali hnízda vlaš- a robili si z bláta a něž by si mohli přitom přístřeší ci- přemýšlivě další den ke dni lepších*

V počátcích archeologie však prakticky žádné vlastní oborové poznatky neexistovaly, o experimentu se dlouhá desetiletí vůbec mluvit nedalo a k dispozici byly tedy jen skrovné informace o bydlení „primitivních kmenů“, o starých formách a technikách lidové architektury v Evropě a teoretické úvahy.

ťovek a jejich stavby proutí úkryty, pod vlézti. Všimajíce si zích a přičleňující novoty, dosahovali tvarů chat.“

Vitruviiova už určité informace „barbarských“ tehdejšího civiliza-

doba měla ovšem o bydlení různých etnik na okrajích zvaného světa,

o kterých hovořili řečtí autoři nebo s nimiž Římané sami přicházeli obchodně či vojensky do styku - např. o zahluobených obydlích Frygů a Arménů v Malé Asii (Xenofontova Anabasis), později Skythů (např. Vergiliova Georgica) či Germánů v Tacitově díle. Tyto informace měly tehdy podobný význam jako zeměpisné objevy pro vědu 16. - 18. století. Nesmíme ovšem zapomenout ani na zkušenosti s jednoduchými příležitostnými formami přístřeší, tradičně používanými evropským venkovským obyvatelstvem. Všechny zmíněné zdroje se pak spojily do jednoduše evolucionistické představy osvícenců 18. století o vývojové linii vedoucí od primitivní chatrče k řeckému chrámu. Také význačný anglický archeolog Sir Richard Colt Hoare, který se k otázce počátku obydlí dostal na prahu 19. století v čase končících napoleonských válek, vycházel z těchto zdrojů a citoval Vergilia i nedávno poznané chatrče kamčatských Itelmenů, aby dospěl k závěru, že „*první domy byly pouhé jámy kryté rašelinovými drny a větvemi stromů.*“

O málo později se objevuje vyličení počátků lidského obydlí poprvé i v české literatuře z pera dvou katolických duchovních, vlastenecky angažovaných v lidové osvětě, v této věci zřejmě ovlivněných popularizací počínajících západoevropských

jeskynních objevů (nejspíše prostřednictvím německých zábavně-poučných časopisů). Královéhradecký profesor Josef Liboslav Ziegler (**obr. 1**) věnoval námětu počátků lidského obývání v roce 1817 celý článek v časopise Rozmanitosti, kde líčí prvotní stav člověka: „*Když ale déšť, větry, zyma a sníh lidí obtěžovaly, když ... semo tam se potulovali, musyli mysliti na prostředky, kterýmby se svých nepohodlí, a nesnázy poněkud zbavili. Přijdouce maně na duté stromy, jeskyně nebo skalní rozsedliny, mohli je lépe k svému dobrému obrátiti,* *nežli stín listnatého stromu.*“ Další vývoj se dál rozšiřováním úkrytů. „*Lidé přebývají-poznenáhla vzdělá-*

P o d o b n ě
ký, farář z Kut-
ku „O prvních
ských“, na-
sopis Čes-
(1833). Mlu-
lích sibiř-
(jak o nich
rodních ná-
movaly teh-
cestopisné
články v ča-
když dojde
čárky, jsou pr-
ni spokojit se
zase jen s přírod-
lidé nestavěli také
penatý strom chrá-
cem; byloli vedro ne-
tové, zalezli do jesky-
Teprve když se z lov-
ko-historickými teo-
li pastýři, došlo k zá-
také i pastýř, který se v
žádných jeskyních neby-
střešší mysliti. On sklo-
ke kolům, propletl je,
ném čase ochrany hledal. Kde nebylo stromů, nosili s sebou tyčky a koly, vrazili koly do země, přivázali tyčky napříč, rozestřeli a přivázali rohožky, pak kůže, a tak vynalezli první stany.“ Konečně z pastýřů vznikli rolníci a z přístřešků nad obilními jami první stálá (zahloubená) obydli.

Obr. 1 Josef Liboslav Ziegler (1782-1846), autor prvního popisu předzemědělských obytných zařízení v české literatuře (1817, obraz v majetku Národního muzea v Praze). ■

smýšlí i Jan Javornic-
nohorská, v člán-
vynalezeních lid-
psaným pro ča-
ká bibliotéka
ví sice o obyde-
ských kmenů
i o jiných „při-
rodech“ infor-
dy už početné
a národopisné
sopisech), ale
na pravěké po-
votní lovci nuce-
v jeho představě
ními úkryty: „*První
žádných přibytků, lu-
nil je před parným slun-
nesytedlné, nastalili deš-
ně neb dutých stromů.*“
ců (ve shodě s ekonomic-
riemi 18. století) vyvinu-
měrným stavbám: „*Však
daleké roviny zabral, kde
lo, musel na nějaké při-
nil větve k zemi, přivázal
a v té besídce v nepříhod-*

Tato představa samozřejmě nebyla originální, v západní cizině už ji užívali jiní. Nutno ale přiznat, že celé 19. století neudělalo v otázce zrodu a předzemědělských počátků stavebnictví žádný pokrok, i když ve své poslední čtvrtině znalo už sku-

tečné příklady obytných staveb zemědělského pravěku a učilo se s nimi počítat při odkrývání archeologických lokalit. (Šlo ovšem o zahloubené objekty větších rozměrů, od 80. let 19. stol. běžně interpretované jako „obytné jámy“; stopy opěrné nadzemní konstrukce - jámy po sloupech a kůlech - nebyly zachycovány ani u nich, natož u půdorysů povrchových staveb; k tomu bylo třeba nejprve uplatnit princip plošného odkryvu, což učinil až počátek 20. století.)

Pro paleolit však přímé doklady stále scházely. Pokud se na ně spíše náhodně narazilo, ať na otevřených sídlištích nebo v jeskyních, unikly při dobové technice výzkumu a jeho interpretace pozornosti. Naopak se za pozitivní objevy považovaly situace, které se projevíly jako přepřípadem byla hypotéza přírodovědce F. pod vlivem nekriticko-souvislosti resp. soupožůstatků člověka prapásovce rodu u Fonzuelas 1881) soudil, že pliocenní (!) a staropleistocenní člověk v jižní Americe používal krunýře těchto zvířat jako obydlí i jako přístřešky nad obytnými jamami.

...archeolog John Boyd Dawkins pochopil a jako první v roce 1880 výslovně uvedl, že v paleolitu „způsob táboření pod širým nebem musel být spíše pravidlem než výjimkou“.

dříve či později ceněné. Krajním též argentinského Ameghina, který posuzování časnosti nálezů a vyhynulého Glyptodon (např.

Přes všechny tyto nedostatky je třeba ocenit, že mýtus „jeskynního člověka“, podmíněný působivými jeskynními objevy zdaleka zastiňujícími nálezy v otevřeném terénu (zpravidla jen povrchové sběry kamenné industrie), opanoval především sféru popularizace a nepotlačil u odborníků vědomí, že už jen omezeným geografickým rozšířením jeskyní ve srovnání s celkovým rozsahem výskytu paleolitické štípané industrie v Evropě je dána nutnost používání uměle budovaného obydlí od samých počátků existence lidské kultury - tím spíše, že pěstní klíny a další podobné nástroje, objevované od poloviny 19. století na terasách řek v severní Francii a pak i jinde (starší a střední paleolit), byly prokazatelně starší než nálezy v jeskyních, a přitom jeskyně v těchto regionech scházely.

Tak např. archeolog John Boyd Dawkins, přestože byl tolik angažován ve výzkumu severoanglických jeskyní, že jim věnoval celou knihu, pochopil a jako první v roce 1880 výslovně uvedl, že v paleolitu „způsob táboření pod širým nebem musel být spíše pravidlem než výjimkou“. Tady působily pozvolna hromaděné poznatky o sídlení loveckých kmenů na severu Eurasie i Ameriky, které se koncem století díky spojení paleolitu s „dobou ledovou“ (tehdy se uvažovalo jen o jediné či nanejvýše o dvou) stávaly obecně uznávaným „živým pravěkem“ - protějškem paleolitického člověka. Už slavný francouzský architekt a historik architektury E. Viollet-le-Duc v roce 1875 uvažoval o chatách okrouhle kuželovitého tvaru z větví a listů, tvořících obydlí jednotlivých rodin; na konci 19. století se téměř závazným vzorem paleolitického obydlí stala stanovitá chatrč či stan Eskymáků, případně sibiřských lovců.

Ještě jedna zajímavá a úspěšná domněnka se pojí s W. B. Dawkinsem: na základě podobnosti kamenných industrií v jeskyních i mimo ně vyslovil tento badatel mínění, že jde o památky jedné a téže populace, která v létě na loveckých výpravách

užívala chaty z větví a kůží, podobné letním stanům Eskymáků, kdežto v zimě se uchýlovala do jeskyní, které uvnitř upravovala pro obývání způsobem podobným chatám. Tento sezónní dualismus pak tradovali i další autoři.

Pod vlivem nových srovnání vidlem počítat konstrukcích s půdorysem a nejvíce tvarem, což pu správná úvaha později archeozkumy: naprostá to typu v etnoteriálu rámcově ke srovnávání s dána řadou jeho předností pro a účel.

Historic- v bádání o vývoji se stala disku-

toto téma na sjezdu německých a rakouských archeologů a antropologů v Innsbrucku v srpnu 1894. Slavný a mnohostranný švédský archeolog Oskar Montelius, jehož k otázce přivedl zájem o typologii forem obydlí, ji uvedl přednáškou „O nejstarších dějinách lidského obytného domu“. Konstatoval, že „lidským obydlím v nejstarší době musela nutně být jeskyně nebo stan nebo něco podobného“. Nechtěl však sledovat jeskyni či formy z ní prý vývojem vzniklé, nýbrž umělé stavby vzniklé ze stanu. Na základě paralel označil to- kuželovitý stan za dovaného obydlí jej na počátek své ce: okrouhlý stan - okrouhlá cha- původní „árijský obydlí usedlých celků - okrouhlý dům (stan s podsadou) - oválný dům (nutnost zvětšit prostor) - čtvercový dům (z kuželovité střechy jehlancovitá) - obdélníkový dům (střecha valbová, pak sedlová).

Obr. 2 Pratyp lidského obydlí podle O. Montelia (1894) - stanovitá chata kuželovitého tvaru (kreslená příloha Meyerova naučného slovníku z konce 19. stol.) ■

...švédský archeolog Oskar Montelius poprvé specifikoval tři základní okruhy pramenů ke studiu a rekonstrukci pravěkého obydlí: archeologické pozůstatky, stará zobrazení obytných staveb a stavby současné...

výše uvede- se stalo pra- při těchto re- okrouhlým spíše kuželo- byla v princi- ha, potvrzená logickými vý- převaha toho- grafickém ma- použitelném paleolitem je technických dané prostředí

kou událostí obydlí a domu se vedená na

severoevropských tiž okrouhlý resp. pravzor uměle bu- (obr. 2) a postavil vývojové sekven- jako lovecké obydlí ta (chápaná jako dům) jako první

Svůj příspěvek rozšířil o rok později v pojednání „K nejstarším dějinám obytného domu v Evropě, zejména na severu“ (v časopise Archiv für Anthropologie), kde poprvé specifikoval tři základní okruhy pramenů ke studiu a rekonstrukci pravěkého obydlí: archeologické pozůstatky, stará zobrazení obytných staveb a stavby současné (kupodivu ale ne obydlí „přírodních národů“, nýbrž evropské stavby „starobylého

způsobu“, např. letní přístřešky). Výchozím článkem umělé stavby je mu opět laponský konický stan s dřevěnou kostrou, krytý kůží či tkaninou. Zdůrazňuje, že „okrouhlé stavby existují či existovaly skoro na celém světě a všude se ukazuje, že tvoří původní formu volně stojícího lidského obydlí“, proto odmítá názory motivované spíše studiem soudobého lidového domu, že původní stavby byly čtyřboké.

Německý etnolog K. Weule (1910) byl patrně první, kdo před počátek Monteliovy vývojové řady postavil ještě prostou zástěnu jako nejjednodušší stavbu, která obytný prostor z jedné či více stran chrání, ale neuzavírá. Domníval se, že z obloukovité zástěny se vyvinula kupolovitá střecha z větví nahoře spletených a stan z tyčí nahoře spojených; postavením dvou rovných pultových zástěn proti sobě prý vznikl sedlový přístřešek, zvyšováním hlinitého základového náspu vznikl dům s hliněnými stěnami a jejich zpevněním dřevem pak dům s dřevěnými stěnami.

Počátek 20. století ještě další myšlenku koncem 18. století), šim obydlím člověka užívají někteří lidoo-ji německý badatel který v následující-dokonce 4 pratyty polozemnici (kte-předka novodobých domů), lehkou kosp-pletenou v křoví či postavenou lehkou

Německý etnolog K. Weule (1910) se domníval, že z obloukovité zástěny se vyvinula kupolovitá střecha z větví nahoře spletených a stan z tyčí nahoře spojených; postavením dvou rovných pultových zástěn proti sobě prý vznikl sedlový přístřešek, zvyšováním hlinitého základového náspu vznikl dům s hliněnými stěnami a jejich zpevněním dřevem pak dům s dřevěnými stěnami.

střechou (z ní pak stan) a chatu obdélníkovou (z ní dům). S „hnízdem“ se ovšem dostáváme až na práh dějin problému: původ obytné úpravy a stavby v prostředí předchůdců člověka je dodnes nedořešenou záležitostí, ke které může archeologie říci jen málo (za dnešního stavu poznání vůbec nic).

Další domnělou pomůckou se po bližším obeznámení s paleolitickým nástěnným uměním v západoevropských jeskyních staly tzv. tektiformní obrazce - jeden z typů abstraktních kreseb, jehož varianty připomínaly některým badatelům průřez kuželovitým či kupulovitým obydlím; už jen myšlenka existence jakéhosi technického výkresu byla anachronická, navíc předpokládala u těchto obydlí existenci středového nosného sloupu, neprokázanou ani etnografickými paralelami, ani archeologickými nálezy.

Variaci na téma typologické řady obytných staveb vznikalo více. Jejich společným rysem je víceméně subjektivní hypotetičnost, podložená často nevhodným výběrem etnografických paralel a jen postupně korigovaná rostoucím počtem pozitivních archeologických informací. Navíc u Montelia, Weuleho i dalších autorů si povšimneme, že na samém počátku lidského bydlení se stále udržuje jeskyně (a přepis) jako přirozený úkryt teprve dodatečně nahrazovaný tam, kde nebyl k dispozici, umělou stavbou chápanou někdy jako napodobení uzavřeného jeskynního prostoru ve volné krajině.

Rozpor mezi teorií a praxí spočíval v tom, že archeologie poslední třetiny 19. století nedokázala najít stopy (půdorysy) povrchových staveb, které předpokládala, zato ale už znala zahloubené objekty na pravěkých sídlištích, které pokládala téměř vždy za „obytné jámy“ kryté nějakým nedochovaným přístřeškem. Zahloubení se nacházela i na paleolitických lokalitách, ale představa důsledně kočovnického života tehdejších lidí nedovolovala myslet při jejich výkladu na obydlí, proto se vždy mluvilo o odpadkových jamách. Přitom mohlo jít o stopy zahloubených částí polozemnic (stanovitých obydlí s podlahou zapuštěnou do země), jindy ale také jen o objekty přirozeného nebo mladšího původu - k těm nejspíše patřil i nejstarší příklad tohoto druhu - jámy z Jeny v Durynsku ohlášené F. Klopffleischem na německém archeologickém sjezdu v r. 1871. Francouz Ducrost při výzkumu v Solutré (1868-9) považovala zase takový objekt za pohřební. Svěrázný extrém tvořila potom představa o příbytcích v podobě umělých jeskyní vyhloubených ve spraši, která byla např. téma rakouskými archeology kolem jedné z nás zkoumaných lokalit - sídliště slavicích na moravici (1878), nebo ních „lochách“ u sku, spojovaných (v knížce Člověk rické na Moravě, se stále četnější lidé už do jeskyní nevešli a „*tu musel člověk přemýšlet, jak by příbytků nových, původním se podobajících, zříditi si mohl*“; byl to ovšem odraz dozrívajících představ o „jeskynním člověku“ a o principu jeskyně přenesené do volného prostoru.

Německý badatel Lambert (1906) rozlišil dokonce 4 prototypy obytných staveb: polozemnici (kterou považoval za předka novodobých podsklepených domů), lehkou kopulovitou chatu spletenou v křoví či ve větvích, volně postavenou lehkou chatu s kuželovitou střechou (z ní pak stan) a chatu obdélníkovou (z ní dům).

Teprve rozpoznání pozůstatků mladopaleolitických obydlí ve formě zhruba okrouhlých koncentrací velkých kostí (případně kamenů) ve spojení s ohništěm při plošných odkryvech od 30. a zejména 50. let 20. století dovoluje zpětně soudit, že na řadě evropských lokalit byly v podstatě bočním odkopáváním bez plošných odkryvů zničeny podobné objekty už na počátku století, ne-li dříve (např. právě Solutré, v Rakousku později Krems-Hundssteig či Willendorf). Ani poznatky z výzkumu v rakouském Langmannersdorfu, které zveřejnil v roce 1921 J. Bayer s vědomím, že poprvé odůvodněně interpretuje odkryté zbytky jako stopy obydlí, nebyly vysvětleny správně a ještě mnohem později se tu psalo pouze o jednodřevěných, pultových přístřešcích nad nevelkými jamami. (Tato představa je ostatně sama o sobě pochybná, zejména když se pultová střecha předpokládá nad objektem ve skutečnosti zřejmě „klasicky“, kuželovitě či kupulovitě zastřešeným: chata s pecí v Dolních Věstonicích z let 1951-52.)

V této souvislosti je zajímavé zjištění, že v naší archeologii se všechny zmíněné diskuse v podstatě nijak neodrazily. V Čechách je to pochopitelné - skromné výhonky paleolitického zájmu, pěstovaného geology a paleontology (A. Frič, J. N. Woldřich) se v archeologii tradičně orientované na keramický pravěk neujaly a její

čelní představitelé se dotkli otázky paleolitických obydlí jen letmo: Josef Ladislav Pič se v přehledu českého paleolitu (1899) omezil na úvahu, že při nedostatku jeskyní mohl tehdejší člověk i u nás používat „*stan z koží neb chatu z proutů*“, ač doklady chybějí, zatímco Lubor Niederle (1910) v základní příručce - v níž mu paleolit nestál ani za samostatnou kapitolku, protože „*nálezy památek po tomto paleolithickém nebuli diluviálním povahou náleže-přírodovědný*“) - jediné shrnující kultuře, že teh-*umělých chýší*“; dřívější obsáhlé stva (1893) sdělil o tomto člověku jenom tolik, že „*spal pod stromy nebo pod širým nebem. Jen v době nepohody, v zimě, anebo v době, kdy celé podnebí Evropy značně se ochladilo, utíkal se pod ochranný krov jeskyň*“.

Rozpor mezi teorií a praxí spočíval v tom, že archeologie poslední třetiny 19. století nedokázala najít stopy (půdorysy) povrchových staveb, které předpokládala.

člověku celou svou jí především v obor konstatuje v rámci věty o paleolitické dejší člověk „neměl ostatně už ve své knize o pravěku lid-

Na Moravě se paleolitický výzkum rozvíjel podstatně usilovněji, ale právě především díky jeskyním, a zájem o možná mimojeskynní obydlí zůstával tedy zcela v jejich stínu. Přitom přední jeskynní badatel Martin Kříž, který jako první u nás upozornil na možnou paleolitickou sídlištní úpravu v jeskyni - příčné násypy z kamenů v jím zkoumaných jeskyních Kůlně a Pekárně (tehdy zvané Kostelík) v Moravském krasu, už v roce 1889 v knížce o obou lokalitách včlenil do svého „bádání a rozjímání o pravěkém člověku“ (čímž mínil člověka paleolitického) i kapitolku o jeho obydlí a popsal jeho stavbu s četnými odkazy na literaturu o „polodivokých národech“ severu - Eskymácích, Laponcích, Čukčích nebo Samojedech (tj. Něncích): „*Tam, kde ... nalezl přírodou již utvořené přístřeší, použil ho, kde ho nebylo, musil si ho teprve zbudovati. Rozestavil několik týčí horním koncem k sobě přiléhajících a pokryv je kožemi, jež na spodě kamením přitížil, měl stan hotový. Tam, kde dříví nebylo, vypomohl si parohy a kostmi sobů a jiných zvířat. Na zimu muselo přístřeší důkladněji býti zbudováno a to buď vyhrabáním si děr do hlinitého břehu, aneb vystavěním boud dřevěných pokry-a drnem. Těž z ka-dalo se pro zimu obydlí postaviti.*“

...je zajímavé, že v naší archeologii se zmíněné diskuse v podstatě nijak neodrazily. V Čechách je to pochopitelné - skromné výhonky paleolitického zájmu se v archeologii tradičně orientované na keramický pravěk neujaly.

tých klestí, hlinou mení, mechu a drnu v nedostatku dříví

Dokonce před-
dejší nálezy z někte-
jeskyní, totiž oby-
si ovšem pod do-

prostoru Kůlny představoval jako úplné stanovitě chaty či stany postavené uvnitř jeskyně. „*Že nám z těchto stánův shotovených z dříví a pokrytých kožemi ničeho nezůstalo, jest na bíledni.*“

jímal mnohem poz-
rých evropských
né vestavby, které
jmem obrovského

Snad právě kvůli takovéto skepsi nepřivedla ani poměrně jasná a konkrétní rekonstrukční představa nikoho z badatelů k rozpoznání stop a pozůstatků uvažovaných konstrukcí při výzkumech v terénu - dokonce ani později Karla Absolona,

který si možnost odkrytí uvědomoval a nechal odpovídající představu vtělit do rekonstrukčního zobrazení života na předmosteckém sídlšti (kresleného podle jeho údajů Amédéem Forestierem pro renomovaný londýnský časopis - **obr. 3**), přitom ale za celé léta meziválečného výzkumu v Dolních Věstonicích žádná takováto obytná objekty nerozpoznal, ačkoli dodatečná revize jeho dokumentace, provedená poválečným objevitelem zdejších a pavlovských chat B. Klímou, ukázala, že na ně nepochybně narazil. (Je ovšem třeba uznat, že terénní situace na těchto po dlouhou dobu opakovaně osídlovaných lokalitách je poměrně nesnadno čitelná a ani Klímovy rekonstrukce nejsou bezproblémové.)

Můžeme tedy shrnout, že do konce 19. století v odborných pracích etnologických i archeologických vykrystalizovala, i když vlastně jen teoreticky, představa paleolitického uměle budovaného obydlí - prostředím vynucené náhražky za přirozený (jeskynní) prostor - okrouhlé (kuželovité) stavby lehčí konstrukce pohyblivé kočovné populace severu Evropy případně domorodci obyvatel Ohňové země. Z toho vyplývá povaha konstrukce kresbou a přívšem respektování poznatků - od doby nedávného vzniku v prvních dekádách 20. století až podnes víceméně parafrázuje chaty a stany zmíněných populací, aniž by čas její zásadní pojetí nějak zřetelně antikvoval. Je to logické a při rozsahu etnografických znalostí o konstrukcích těchto typů obydlí, o jejich stavbě a užívání je nutno přiznat, že pro nějaký experimentální výzkum stavebních technik tu již nezbývá celkem žádný prostor. Nepochybně to zcela platí o nejběžnějším, kresebném typu rekonstrukce, o němž lze oprávněně soudit, že má smysl pouze popularizační.

Do konce 19. století vykrystalizovala představa paleolitického uměle budovaného obydlí ve formě nejspíše okrouhlé (kuželovité či kupolovité) stavby lehčí konstrukce, odpovídající pohyblivé kočovné povaze etnograficky zachytitelných nezemědělských populací severu Eurasie a Ameriky, případně domorodých Australců či obyvatel Ohňové země.

ve formě nejspíše té či kupolovité) ce, odpovídající povaze etnograficky zachytitelných nezemědělských populací severu Eurasie a Ameriky, případně domorodých Australců či obyvatel Ohňové země.

Ale ani trojrozměrná rekonstrukce, ať už modelová ve zmenšeném měřítku, nebo v „životní velikosti“, nepřesahuje tento rámec a hovořit např. o stavbách paleolitických chatrčí za účelem filmování jako o experimentu je nemístné. Musíme přitom také brát v úvahu nemožnost najít či vytvořit v našich podmínkách přírodní prostředí s klimatem, vegetací či faunou odpovídající situaci v pleistocénu, jehož konkrétní a detailní charakter na úrovni určité lokality navíc v naprosté většině případů neznáme dostatečně (jde např. o výběr a vlastnosti stavebního materiálu).

Stojí za zmínku, že tradice trojrozměrné rekonstrukce paleolitických obydlí je starší, než bychom čekali. První takový objekt vyrostl už v roce 1889 v Paříži v rámci jubilejní světové výstavy, kdy při břehu Seiny vznikla - z iniciativy stavitele, autora

Obr. 3 Rekonstrukční obraz sídlště lovců mamutů u Předmostí, kreslený podle Absolonových údajů A. Forestierem pro The Illustrated London News v roce 1924. ■

pařížské Opery a historika architektury Charlese Garniera a za pomoci malířů dekorací z Opery) - jeskyně, „obydlí z epochy sobí“ (tedy mladšího paleolitu), „z doby kamenné“ (tedy zemědělského neolitu), obydlí Germánů a Galů jako počátek výstavního oddělení historie lidského obydlí (**obr. 4**). Snad jen na okraj lze poznamenat, že ve stejném roce připojil M. Kříž k výše citovanému konstatování zániku všech případných stop po obytných stavbách v jím zkoumaných jeskyních poněkud nejasnou větu: „*Nezbylo tedy než dle toho, jak v severních krajinách národové žijící dosud ve stavu polodivokém svá obydlí si opatřují, prabývalý stav znovu zříditi v Kůlně a Kostelíku.*“ Mohlo by se zdát, že se Kříž pokusil provést v jeskyni rekonstrukci severského stanu, což by byl první případ toho druhu u nás, ale to je jen málo pravděpodobné; spíše tím autor míní restituci obrazu dávného sídliště v myslí čtenáře.

Pohled na vyobrazení pařížské stavby „z doby sobí“ ovšem ukazuje, že tam o žádnou vědeckou rekonstrukci nešlo a objekt plnil jen zábavně-osvětovou a popularizační funkci na úrovni dobového poznání, stejně jako pozdější rekonstrukce např. v archeologickém „skanzenu“ v rakouském Asparn. Podobných případů bylo už více, např. přístřešek rekonstruovaný ve 20. letech přímo nad prohlubní nejspíše jen domnělého zahloubeného mezolitického obydlí v Eybu v Bavorsku (a s ní zničený za války při náletu), nebo 14 předpokládaných chat starší fáze mezolitického sídliště Tannstock, postavených z rostlinného materiálu ve 30. letech v přírodním parku Mettnau u Kostnice (**obr. 5**).

To samozřejmě neznamená, že by takové rekonstrukce neměly svůj význam, ale očekávat od nich přínos k vědeckému poznání nelze. Stručně řečeno:

- a)** způsoby konstrukce, jaké můžeme předpokládat, jsou dostatečně známé a ověřené etnografií,
- b)** stopy nadzemních konstrukcí jsou natolik skrovné a interpretačně často nejednoznačné, že podíl hypotetických předpokladů se dostává nad mez únosnou pro vědeckou rekonstrukci,
- c)** nemáme k dispozici téměř jakékoli průkazné informace o použitých materiálech a zčásti jsou pro nás i v takovém případě původní materiály nedostupné.

Jediný odborný smysl by takové rekonstrukce mohly mít paradoxně tehdy, kdyby prokázaly nereálnost teoretické rekonstrukční představy, případně ji korigovaly a nabídky vhodnější řešení. Pochybných rekonstrukčních představ se (nejen) v paleolitické literatuře objevila a občas ještě objevuje celá řada; někdy jsou doplněny i kresbou, kterou lze samozřejmě doložit jakýkoli nápad bez rizika technického kolapsu. Obvykle jde v takových případech o násilnou aplikaci nevhodné (nejspíše etnografické) paralely nebo o přecenění vypovídacích schopností náleзовé situace (pokud vůbec byla správně archeologicky odkryta). Téměř s jistotou lze tvrdit, že rekonstrukce 1:1 by potvrdila neobyvatelnost přístřešků konstruovaných nad měňavkovitými tvary prohlubní občas sporného původu (např. na aurignackém sídlišti

Obr. 4 "Obydlí z doby sobí" na světové výstavě v Paříži 1889 (kresba uveřejněná v soudobém pražském časopise Světozor). ■

Barca u Košic) nebo překombinovaných rekonstrukcí, jako je představa stanového obydlí v jinak výborně prozkoumaném francouzském Pinceventu. Tvůrce podobných konglomerátů vzájemně se prorůstajících tvarů by měla varovat okolnost, že u etnograficky doložených staveb těchto základních konstrukčních typů se s nimi nesetkáváme. Konstrukce zbudovaná v souladu s výpovědí rozpoznaných stop by se musela zhroutit pod neúnosně těžkým krytem ze zvířecích kůží (o případném sněhu nemluvě) u rena principu domu a samostatně na- (např. Gönnersdorf ských kočovníků stepí s textilním krytým vzorem). pak musela být re-uváděného typu

Předpokladem užitečné rekonstrukce je výhradní použití originálů odpovídajících materiálů a postupů; za pomoci moderního kovového konstrukčního a spojovacího materiálu lze samozřejmě rekonstruovat jakoukoli představu, ale její odborná cena je sporná.

z Kostenek I či z Avdejeva v Rusku, předložená ve 30. letech 20. stol. P. I. Jefimenkem a pak i dalšími sovětskými archeology; ideologickým motivem tu byla potřeba doložit matriarchální zřízení v paleolitu pod vlivem irokézských „dlouhých domů“, zpopularizovaných v marxistické literatuře Engelsovu parafrází L. H. Morgana. Autor patrně dobře věděl, proč se nepokusil ani o kresebné znázornění - přesto jeho technicky nemožnou představu ve slovní rovině jako fakt přebírala řada dalších badatelů. To ovšem platí i o jiných rozsáhlých stavbách tradičně předpokládaných na základě ztotožnění rozlohy nálezových koncentrací s podlahou obydlí. Příkladem

konstrukcí staveb s kolmými stěnami sazenou střechou - jurta dobytčář-ze středoasijských tem zde určitě není Docela unikátní by konstrukce často „dlouhého domu“

v našich poměrech může být domněnka o podobě obydlí na gravettském sídlišti u Lubné, pronesená před lety F. Proškem. V literatuře poslední doby našetřít podobných pokusů ubylo.

Předpokladem užitečné rekonstrukce je výhradní použití originálu odpovídajících materiálů a postupů; za pomoci moderního kovového konstrukčního a spojovacího materiálu lze samozřejmě rekonstruovat jakoukoli představu, ale její odborná cena je sporná (kupolovitá chata stavěná za předpokládaného „totálního“ využití mamutích kostí, rekonstruovaná z původního materiálu, ale na železné konstrukci v muzeu Zoologického institutu AV SSSR v Kyjevě v 60. letech podle Pidopličkyvy interpretace nálezů u Mežiríče).

Z toho všeho lze učinit závěr, že trojrozměrná rekonstrukce paleolitické či mezolitické obytné stavby neslibuje ani v měřítku 1:1 podstatný přínos k poznání konstrukcí a pracovních postupů nebo způsobů obývání a užívání v době původu. Pokud se o ni přesto někdo pokusí, musí se správně orientovat ve zdrojích informací, které má k dispozici. mezi nimi určité neektiformní obrazce bolické složky papředstavují obydlí domnělé „mapy“ a paleolitická sídliště, interpretací papřímé prameny lze pozitivní i negativní stopy odkryté terénním výzkumem; jejich interpretace je při poměrně lehké povaze konstrukcí spíše nesnadná, pro odvození možných parametrů stavby jsou ale vždy základní, nelze je ani obejít, ani chtít z nich vyčíst, co v nich není a vnutit jim apriorní rekonstrukční představu.

Přímé prameny lze tedy redukovat na pozitivní i negativní archeologické stopy odkryté terénním výzkumem. Nepřímým pramenem jsou pak obytné stavby novodobých společností s ekonomikou a způsobem života srovnatelnými s tím, co víme nebo se domníváme vědět o paleolitu či mezolitu.

Soudobá vyobrazení jsou: výše zmíněné jako součást symbolického umění právě tak málo jako dokonce pohledy na figurující občas v leolitických rytin. tedy redukovat na

tivní archeologické

Nepřímým pramenem jsou pak obytné stavby novodobých (etnograficky už nejméně od 18. století zachycovaných) společností s ekonomikou a způsobem života srovnatelnými s tím, co víme nebo se domníváme vědět o paleolitu či mezolitu. Je třeba si přiznat, že bez nich bychom si nejspíše vůbec nedokázali udělat představu o povaze předzemědělského sídlení a bydlení. Musíme si však stále uvědomovat, že ačkoli tradice hraje v tomto prostředí obrovskou roli a ačkoli aspekty hmotné kultury, které dosáhly optimálního sládní s požadavky člověka i prostředí, se nemusely dále vyvíjet či podstatně měnit, přece jen každé takové společenství má za sebou stejně dlouhou cestu jako euroamerická civilizace a jakkoli se jejímu pohledu zdá sebeprimitivnější, paleolitické už v žádném případě není. Rekonstrukčně použitelné protějšky v bohatém etnografickém materiálu je tedy třeba hledat s velkou opatrností a vycházet nejen z podoby archeologické situace, ale i ze srovnání konkrétního prostředí, které tato situace dokládá, s konkrétním prostředím zvoleného protějšku - srovnání klimatických a geografických podmínek, životního prostředí, způsobu obživy a (pokud je to vůbec možné) společenské organizace uživatelů. Z toho je

zřejmé, že odbornost rekonstrukce přímo závisí na odbornosti výběru etnografických paralel a jejich aplikace na danou archeologickou situaci.

O dodržení těchto podmínek by měl usilovat i ten, kdo chce provádět rekonstrukci se záměrem pouze (komerčně-)osvětovým, aby bylo stále ještě možno mluvit o rekonstrukci a ne jen o zábavné hře novodobých stavitelů na úrovni pouťové atrakce; ta je ovšem také přípustná a svým způsobem může být užitečná, ale pro odbornější přístup k problémům pravekého stavebnictví je bezcenná.

Obr. 6 Rekonstrukce staropaleolitické chatrče z francouzské lokality Nice-Terra Amata, postavená v muzeu na místě nálezů v 70. letech 20. stol. ■

Literatura

Literatura shrnující tyto otázky prakticky neexistuje. Nejpodrobněji se jimi zabýval:

Sklenář, K. 1975: Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: Problems of Interpretation, Památky archeologické LXVI, 266-304

Sklenář, K. 1976: Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: An Essay in Classification, Památky archeologické LXVII, 249-340.

Obsáhlejší obecný přehled použitelného etnografického materiálu podává také J. Jelínek ve výstavním katalogu Moravského zemského muzea:

J. Jelínek, 1986: Střecha nad hlavou. Počátky lidské architektury.

Výstavní katalog Moravského zemského muzea - ústavu Anthropos, Brno 1986.